

LATIN PHRASES: A MEDICAL DEONTOLOGICAL CORPUS

Eugenia Mincu

PhD, Vice-Director of the Institute of Romanian Philology "B. P.- Hasdeu", Moldova

Abstract. Referring to Latin used in medical terminology, some researchers view it as "a dead language", which saves the alive. However, we consider the phrase "a dead language" to be untrue, as the vitality of Latin is proved in the process of forming terminology, in general, and of the medical terminology, in particular.

The Latin language performs the following terminological functions: a) a language of communication in medicine (Latin terms, Latin formulas in medical pedagogy, medical prescriptions in Latin, etc.); b) a language-source of extraction, contributing to the creation of new terms, international level.

Latin phrases represent one of the forms in medical pedagogy. Our aim was to classify the terminological phrases based on the following criteria: morphological, structural, functional, etc.

Keywords: medicine, terminology, Latin, deontological corpus

Dacă vrem să înțelegem lumea de astăzi, trebuie să înțelegem lumea antică, ale cărei valori autentice sunt și constante ale spiritualității umane. (Horia C. Matei)

Introducere. Limba latină, limbă de comunicare prin excelență în medicină, se ajustează cerințelor verbale, îndeplinește „funcțiunile limbajului” medical în actul de comunicare medicală.

Formulele savante, „un spațiu” concis, în care spiritul și inteligența conviețuiesc (Butiurca, 2006, p. 25), **sunt o formă de pedagogie medicală**, care mențin legătura cu receptorul (funcțiunea fatică). Laconice, didactice – aceste enunțuri erudite sunt markeri ai culturii medicale universale.

Aforismele latine sunt „corpuri savante” care, o dată în plus, ilustrează perpetuarea limbii latine ca *Limbă a științelor*. Medicina este domeniul prin excelență, în care limba latină și-a demonstrat statutul de „Latina gintă e regină/Între-ale lumii ginte mari...” (Vasile Alecsandri).

Criterii de clasificare a formulelor savante

Marele Hippokrate menționa trei „elemente” indispensabile medicinei: „**pacientul, boala, medicul**”; ordinea „elementelor” plasează pacientul-om pe prim plan, pentru că *Homo est sacra homini/Omul este sfânt pentru om*. Așadar, în prezenta lucrare, s-au stabilit criteriile de clasificare ținând cont de „elementele” hippokratice, dar inversând ordinea acestora: **medicul, boala, pacientul** (Mârza, 2006; Nikolova, 1994; Cerneavski, 1984).

I. De medico/Despre medic

Jurământul lui Hippokrate/Iusiurandum Hippokratis conține întreaga deontologie medicală: *Porro caste et sancte vitam et artem meam conservabo/Sacră și curată îmi voi păstra arta și îmi voi conduce viața*, castitatea și probitatea fiind calități decisive în *ars medica*.

Echivalarea medicină = filosofie este frecventă în sentințele latine, dat fiind omul – obiect de meditație. Înțelepciunea și răbdarea sunt calitățile filosofului: *Nemo sapiens, nisi patiens/Nimeni nu e înțelept, dacă nu e răbdător.*

Medicina se consideră prima știință care s-a desprins din știința-mamă – filosofia. *Medicus philosophus est; non enim multa est inter sapientiam et medicinam differentia/Medicul este filosof, pentru că nu e nicio diferență între înțelepciune și medicină.*

a) Norma deontologică a medicului

Prima normă deontologică este cuprinsă în sentința *Primum non nocere, deinde curare!* /*Mai întâi să nu faci rău, pe urmă tratează!*, deoarece *Summum bonum medicinae sanita/Sănătatea este menirea medicinei.*

Este vorba de „răul” inconștient, pe care medicul îl poate face din „necunoașterea medicinei”.

Cea dintâi formulă savantă în medicină „...să nu faci rău!” devine cea dintâi în relațiile sociale interpersonale.

La baza cunoașterii „lucrurilor” de medicină sunt cunoștințele medicale și experiența: *Per scientia ad salūte aegroti/Prin cunoștințe spre sănătatea bolnavului și Usus magister est optimus/Experiența este cel mai bun profesor.*

A doua normă deontologică o constituie *In quascumque autem domos ingreidar, ob utilitatem aegrotantium intrabo... /În orice casă voi intra, voi merge acolo înspre binele bolnavului...*, astfel delimitându-se „binele”, identificat prin ajutorul acordat bolnavului.

b) Recomandări pentru cel ce vrea să devină un medic veritabil

Sentințele vizează:

1. Dimensiunea cognitivă: *Nosce te ipsum/Cunoaște-te pe tine însuși*, axa fundamentală în *ars medica*, urmată de un aforism care, uneori, provoacă zâmbetul: *Medice, cura te ipsum!/Medicule, tratează-te pe tine însuși!*

Sentința învață că numai un om „sănătos” își poate lua responsabilitatea de a trata; altfel spus, sănătatea naște sănătate, iar un medic „cuprins de boală” este dominat, inconștient, de aceasta.

Tot aici pot fi atribuite alte două sentințe, care oferă „brâu” de protecție în studierea medicinei: *Multi multa sciunt, nemo omnia/Mulți știu multe, nimeni nu le cunoaște pe toate și Omne initium difficile est/Oricare început este dificil.* Cunoștințele sunt achiziții personale, la care nimeni nu va putea pretinde, nu vor putea fi furate, ele însele formând proprietatea intelectuală privată și priceperea profesională: *Omnia mea mecum porto (Biant)/Tot ce-mi aparține port cu mine și Nihil est hominis animo jucundius quam discere/Nimic nu este mai plăcut sufletului omenesc decât studiul (= cunoașterea).*

2. Dimensiunea „uzului”: *Natura incipit, ars dirigit usus perficit/Natura începe, arta dirijează, experiența perfecționează;* în implementarea cunoștințelor dobândite, medicul este atenționat că *Nulla regula sine exceptione/Nicio regulă fără excepție și Nota bene!/Ține minte! = nu uita = fii atent la...*

În ceea ce se referă la nivelul de comunicare medic-pacient, inițierea este cuprinsă în sentințe de tipul: *Non quaerit aeger medicum eloquentem, sed sanantem/Nu artă oratorică vrea bolnavul, ci vindecare*, cu toate că măiestria verbală a medicului deține un rol esențial în stabilirea unui diagnostic corect, etapa de anamneză, iar asistența medicală verbală este una continuă pe tot parcursul medicației: *Quod medicamenta non sanant, verbum sanat/ Ceea ce nu tratează medicamentele, tratează cuvântul.*

În *Cursul de chirurgie* (Iași, 2016, UMF), este pus în valoare un moment esențial în practica medicală: *Errare humanum est/A greși este omenesc*, îndemnând medicii să aibă curajul de a recunoaște și de a corecta o eroare/*mea culpa/greșeala mea*, deoarece *Chirurgiae*

effectus inter omnes medicinae partes evidentissimus est/Dintre toate compartimentele medicinei, efectul chirurgiei este cel mai evident.

3. Dimensiunea „personalității” medicului, alcătuită din *super-ego* (conștiința id-ului, reprezentat în personalitate) + *ego* (personalitatea în contact cu realitatea) (apud Freud) este reflectată în formula savantă *Pulchra res homo est si homo est/Frumoasă ființă este omul, dacă este om.*

Așadar, condiția forte în acoperirea deontologiei profesionale este una general umană, aceea de a fi Om, condiție regentă practicii medicale, un garant pentru *Officium medici est, ut toto, ut celeriter, ut jucunde sanet/Datoria medicului este de a vindeca sigur, repede și plăcut*, circumstanțiale axate pe abilitățile personale ale medicului în a „înțelege”, a „sintetiza” și a trata starea morbidă.

În același *Curs de chirurgie* (Iași, 2016) se arată că „din vasta cantitate de cunoștințe, e necesar a alege, la momentul potrivit, exact partea care ne este necesară... La noțiunile teoretice trebuie să adăugăm spiritul de observație și spontaneitatea gândirii”, căci „medicina cere un efort masiv autodidact de aplicare a culturii generale medicale în practica de la patul bolnavului”.

Responsabilitatea medicului e enormă, iar rezultatele practicilor medicale sunt controversate: *Si juvatur, natura laudatur, si non juvatur, medicus accusatori/Dacă este de folos, se laudă natura, dacă nu – se acuză medicul.*

II) De morbo/Despre boală

a) Terminologia anatomică: în descrierea experimentelor de domeniu, se recurge, de regulă, la formule generale (unele dintre ele devenite uzuale), de tipul: *de facto/de fapt, în realitate, post factum/după ce s-a săvârșit fapta, in vivo/pe viu, in vitro/în laborator, a priori/din timp, anticipat, a posteriori/din experiență, casus ordinarius/caz ordinar, casus extraordinarius/ caz extraordinar, ad hoc/la/pentru moment(ul) dat, în acest scop, pentru acest lucru, ad exemplum/de exemplu, după model, ca probă, ad maximum/la maximum etc.*

b) Terminologia clinică abundă în aforisme; este segmentul în care medicul și pacientul conlucrează. *Pro diagnosi/Diagnosticarea* conține trei etape importante în *Ratio medendi/ modalitatea de tratare.*

1. Anamneza se consideră foarte importantă în stabilirea unui diagnostic corect. Medicul este îndemnat: *Ausculata et perpende!/Ascultă și chibzuiește!*

Formulele frecvent utilizate sunt: *anamnēsis vitae/date despre viața bolnavului; anamnēsis morbi/date despre etiologia și evoluția bolii, sine causa/fără motiv, asymptomatic; sine dubio/fără dubiu etc.*

2. Examenul clinic-obiectiv: *Rubor, tumor, calor, dolor et function laesa/Roșeață, tumefacție, căldură (temperatură ridicată), durere și înrăutățirea funcției – aceste sunt simptomele clasice ale inflamației; status quo anti/starea existentă; status praesens aegroti/starea actuală a bolnavului; habitus aegroti/aspectul pacientului etc.*

3. Examenul paraclinic: *pro analysi/pentru analiză; cito!/repede!; ultima ratio/ultimul raționament etc.; etapa confirmă sau infirmă un diagnostic preventiv, fiind numită și *diagnosis ex juvantibus* (< lat. ex „din” + < lat. *juvanus*, „ceea ce ajută, ajutător”) *seu diagnosis et observatione.**

Diagnosticianul este un om al cărților (M. Ralea), chinuit de probleme abstracte, care ia contact cu realitatea (Fr. Rainer), dar care trebuie „să aibă o viziune modernă, o perspectivă, un prognostic...”: *Bene diagnoscutur, bene curator/Un diagnostic corect este un tratament corect și Ignominia curati morbi/Nu poți trata o boală neidentificată (= necunoscută) (Celsius).*

Tratamentul finalizează cu însănătoșirea bolnavului, căci *Sublata causa, tollitur morbus/Eliminând cauza, se elimină boala*, dar și cu *exitus letalis/deces.*

c) **Terminologia farmaceutică:** Primul remediu folosit de către om au fost plantele medicinale. Homeoterapia este un tratament de alternativă, dar vechi în esență, bazat pe principiul *Similia similibus curantur/Cele ce se aseamănă se tratează prin lucruri asemănătoare* (= focul prin foc se stinge). *Vis medicatrix naturae/Puterea tămăduitoare a naturii* este incontestabilă, plantele medicinale întotdeauna au fost și rămân a fi „prietenele sănătății”: *Natura sanat, medicus curat morbus/Medicul tratează boala, natura vindecă.*

În prescrierea medicamentelor, înțelepciunea savantă sfătuiește: *Medica mente, non medicamentis/Tratează cu mintea, nu cu medicamentele*, pentru că *Medicamenta heroica in manu imperiti sunt, ut gladius in dextra furiosi (in dextra manu)/Medicamentele active (= heroinele) în mâna unui impertinent e ca o sabie în mâna (dreaptă) a furiosului.*

Formulele latine se regăsesc în rețetă, modul de preparare, modul de administrare a preparatelor medicamentoase etc., luând în considerație faptul că, până nu demult, limba latină era limba de bază la nivel de comunicare medic-farmacist. Actualmente, se recomandă prescrierea rețetelor în limba națională, dar medicii continuă a folosi limba latină, demonstrându-i, o dată în plus, perpetuarea: *Medicus sine materia Latina non est medicus/Medicul fără cunoașterea limbii latine nu este medic.*

Dintre cele mai frecvente expresii farmaceutice sunt:

a) **Mod de administrare:** *ad usum internum/pentru uz intern; ad uzum externum/pentru uz extern; ad balneum/pentru baie* etc.

b) **Efect curativ:** *contra tussim/împotriva tusei; contra morbum/împotriva bolii; contra scbiem/împotriva scabiei* etc.

c) **Timp de administrare:** *inter cenam/în timpul cinei (= mesei); per diem/în decursul zilei; ex tempore /după necesitate* etc.

d) **Destinația:** *pro me = pro auctore /pentru autor (medicul și-o prescrie pentru sine); pro aegrotus/pentru bolnav; pro narcosi/pentru narcoză; pro infantibus/pentru copii* etc.

e) **Mod de preparare a remediilor:** *cum aqua/cu apă; cum extracto/cu extract; pro dosi/pentru o doză (= priză)* etc.

f) **Calitatea:** *sine colore/fără culoare; sine residio/fără reziduuri; per se/în stare pură;*

g) **Forma de administrare:** *in tabulettis/în tablete; in vitro nigro/în sticlură neagră; in vitro fusc/în sticlură brună; in ampullis/în fiole* etc.

h) **Motivul:** *prae dolore/din cauza durerii* etc.

i) **Cantitatea:** *dosis pro dosis/doză pentru o zi; dosis pro die/doză pentru o zi* etc.

III) De aegro/Despre bolnav

Apud medicos antiquos, pacientul nu este mai puțin responsabil de starea sănătății sale.

Internetul, promovarea diferitor preparate „la modă”, automedicația etc. sunt probleme de ultima oră, cu impact nociv asupra sănătății omului: *Nihil aequae sanitatem impedit, quam remediorum crebra mutation/Nimic nu zdruncină mai tare sănătatea ca schimbul des de remedii.*

Un mod sănătos de viață asigură vitalitatea organismului uman. Unul dintre principiile hippokratice vizează igiena, ca modalitatea de a preveni boala, de aceea *De est remedii locus ubi, guae vitia fuerunt, mores fiunt/Nu au loc remediile acolo, unde ceea ce se consideră viciu devine o normă* (Seneca).

Modus vivendi/Modul (sănătos) de viață este garantul sănătății și presupune: *Optimum medicamentum quies est/Medicamentul optim este liniștea (= calmul); Omne nimium nocet /Orice exces este dăunător; Non curator, qui curat/Nu are vindecare cel care este învins de griji* (inscripții pe pereții băilor romane) etc.

Homo est animal sociale (Aristotel), *de aceea Nes quisquam melior medicus, quam fidus amicus/Nu este un medic mai bun decât un amic fidel*. Dar să fim atenți la sfaturi, pentru că *Facile omnes, cum valemus, recta consilia aegrotis damus/Toți noi, când suntem sănătoși, ușor dăm sfaturi bolnavilor*.

O altă recomandare, cea mai de preț, este *Memento mori/Nu uita de moarte*, care îndeamnă la un trai decent, căci „de multe ori medicina este cea care ne oferă o moarte de durată și mai dureroasă” (Plutarh).

Concluzii. Formulele savante asigură continuitatea „cunoașterii” medicale universale, axate, în practica medicală, pe cele trei elemente, delimitate de către Hippokrate: „**pacientul, boala, medicul**” și demonstrează, o dată în plus, că *Non est medicina sine lingua Latina*.

BIBLIOGRAPHY

Butiurca, Doina. Lingvistică și terminologie. Hermeneutica metaforei în limbajele specializate. Iași: Institutul European. 2015.

Serneavski, Maxim = Чернявский, Максим *et al.* Латинский язык и основы медицинской терминологии. Минск „Вышэйшая школа”, 1984.

UMF. Curs de chirurgie. Iași, 2016.

Mârza, Eliza *et al.* Limba latină și bazele terminologiei medicale. Chișinău, CEP Medicina, 2006.

Nikolova, Vasilka; Koleva, Ivelina = Николова, Василка; Колева, Ивелина. *Lingua Latina Medicinalis*. Фондация Отворею общество. София: Издательство Рива - ABC- 90, 1994.